

Kusz Veronika:

21. századi Beckmesserek

A könnyűzenei előadó-művészet kritikája egy televíziós tehetségkutató műsorban¹

A mértékadó zenetudományi lexikon, a *The New Grove Music and Musicians* a következőképpen összegzi egy tipikus középkori dalmokverseny lefolyását: „*A rendszerint vasárnap megrendezett versenyeket nagy hírverés övezi, s jelentős érdeklődésre tartanak számot. Az események fókuszában a szóló produkciók állnak, a dalokat olykor az előadók maguk írják. Lényeges eleme a versenynek, hogy a résztvevők előzőleg a zsűri egyik tagja segítségével csiszolják előadásukat tökéletesre. A produkciók alatt a zsűri feladata, hogy feljegyezze, ha az előadás a szöveg, a zene vagy az előadásmód tekintetében nem felel meg az elvárásoknak. A legjobban teljesítő énekesek között döntőre kerül sor. A győztes nemcsak a díjnak örülhet, hanem maga is zsűritag lehet a következő versenyben.*”²

A fenti leírás alapján a zenetörténetben kevésbé tájékozott 21. századi tévénézőnek aligha egy félezer évvel korábbi esemény, a 16-17. századi nürnbergi dalmokverseny jut először eszébe – sokkal inkább a számos televíziós tehetségkutató show egyike, például a nagy sikerű X-faktor. A hasonlóság kétségkívül kísérteties (amennyiben persze a versenyek zenei tartalmától, a zene színvonalától, az adott társadalomban és zenei életben elfoglalt presztízstől eltekintünk), a boldogult Hans Sachs utódai akár jogdíjat is követelhetnének az X-faktor atyjától, a brit Simon Cowelltől.³ Persze nem ez az első ilyen jellegű műsor a televíziózás történetében; Magyarországon is több olyan adás futott, már az 1960-as évektől, mely valamilyen módon ezt az évszázados dramaturgiai divatot követte – gondoljunk csak az 1962-ben induló *Ki mit tud?*-ra, az 1966-tól futó *Táncdalfesztiválokra*, az 1968-as *Nyílik a rózsza* című magyarnóta-versenyre, vagy esetleg a Magyar Rádió *Tessék választani!* (1960) és *Made in Hungary* (1965) című műsoraira, és persze az X-faktor kortársaira, a *Csillag születikre* (2007), a *The Voice*-ra (2012) vagy (más műfajban) a *Felszállott a pávára* (2012).

¹ Elhangzott a 20-21. Századi Magyar zenei Archívum és Kutatócsoport által 2014. január 31-én és február 1-jén megrendezett, „Könnyűzene – Könnyű zene? Magyar populáris zene a 20-21. században” című zenetudományi konferencián. A szöveg a konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

² A leírásból kiemeltem a televíziós tehetségkutatókkal azonos elemeket. Forrás: [Horst Brunner](#), „*Meistergesang*”, in *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (hozzáférés csak előfizetéssel). (2014. január 13.)

³ Az X faktor brit televíziós tehetségkutató műsor, melyet a *Pop Idol* nyomán Simon Cowell (brit producer, televíziós személyiség) álmodott meg. Nagy-Britanniában először 2004-ben került a tévéképernyőre, s példátlan népszerűsége miatt licencét számos ország átvette. Magyarországon az RTL Klub kereskedelmi televízió vetíti 2010-től. Lásd a brit műsor [hivatalos oldalát](#) (2014. január 13.).

Az X-faktor, melynek 2013. őszi, 4. magyarországi évadja vizsgálódásom tárgya volt, elsősorban abban a tekintetben tér el más televíziós tehetségkutatóktól, hogy a zsűri tagjainak nem egyszerűen bíráló szerep jut, hanem úgynevezett mentorként is tevékenykednek, vagyis az élő show-ba jutott versenyzők egy-egy csoportját szakmailag és lelkileg felkészítik az újabb és újabb megmérettetésekre. Talán e személyesség is oka annak, hogy a műsort világszerte nagy sikerrel vetítik.⁴ A verseny a licencben szigorúan meghatározott forgatókönyv szerint zajlik, a következőképp:⁵ a válogatás selejtezőkkel kezdődik, ahonnan 150 jelölt jut a „táborba”; itt véletlenszerűen összeállított együttesekben, rövid felkészülési idő után kell bemutatniuk rátermettségüket. A táborból 24 versenyző jut tovább négy kategóriába sorolva (e kategóriák a 4. magyarországi évadban például a következők: 25 év alatti lányok, 25 év alatti fiúk, 25 év feletti énekesek, együttesek); a csoportokat egy-egy zsűritag veszi szárnyai alá. A kiválasztottak egy világtól, azaz közönségtől elzárt helyen, a „mentorházban” újra bemutatkoznak reménybeli pártfogójuk előtt, s itt persze – törvénytörően – a zenei teljesítményeken túl a tévénézők már emberi sorsoknak, szimpátiáknak és antipátiáknak is tanúi lehetnek. A mentorházból az egyes mentorok három-három versenyzőt vihetnek tovább az „élő show”-ba, mely hétfőjén, főműsoridőben kerül a képernyőre. Az élő show-ban néhány közös és vendégprodukció mellett a versenyzők egy-egy, majd a verseny előre haladtával két-három könnyűzenei dalt, majd duettet adnak elő az adott műsor tematikájának megfelelően, többnyire előre rögzített hangszeres és vokális kíséret mellett – ezt a zsűri élőszóban értékeli. A döntés azonban első körben nem a bírálóké: a tévénéző közönség telefonos szavazatai alapján (melyre a jelen műsorfolyamban szombattól egészen vasárnap estig volt mód) a műsorkészítők népszerűségi listát állítanak össze. Az eredményhirdetéskor kellő feszültség közepette ismertetik a résztvevőkkel, hogy ki az, aki *nem* a lista két utolsó helyén végzett, ügyelve arra, hogy az abszolút népszerűségi adatokról a műsorfolyam közben sem a közönség, sem a versenyzők ne értesülhessenek. Ezt követően a két legkevesbé népszerű versenyző párbajra készül, mely egy-egy újabb dal előadását jelenti. A párbajon nyújtott teljesítményt a zsűri értékeli, és dönt a kieső személyéről. Mivel azonban a zsűri négy főből áll, döntetlen eredmény is előállhat, ez esetben a nézői szavazatok kerülnek újra a középpontba: a legkevesebb szavazatot kapott versenyzőnek kell távoznia. Ily módon hétről hétre egyre kevesebb versenyző lép fel, akik természetesen egyre közelebb kerülnek a

⁴ Bár a sajtóhírek szerint a 4. évad nézettsége alatta marad a vártnak, de így is minden héten az 1–2. helyen szerepelt a teljes lakosságra, illetve a célközönségre vetítve. A nézettségi adatok összefoglalását lásd a [Wikipédia „X-Faktor \(negyedik évad\)”](#) cikke alapján. (2014. január 13.). A Wikipedia forrása e tekintetben a [brandtrend.hu](#) portál volt, mely hétről hétre közli a nézettségi adatokat.

⁵ A műsor [saját honlapja](#) mellett érdemes megemlíteni a Wikipedia „X-Faktor (negyedik évad)” cikkét, amely összefoglalja a műsorfolyam történéseit, adatait (lásd a 3. lábjegyzetet).

nézők és a mentorok szívéhez, az utolsó három versenyző nagyszabású, karácsonyi döntőben méri össze erejét és népszerűségét.

Az X-faktor mint dramaturgiailag és pszichológiailag jól felépített televíziós óriásprodukció, s mint rendkívüli népszerűségű, általában az aktuális a nézettségi listák élén szereplő, a tömegízlést meghatározó műsor világszerte hatalmas mennyiségű írott kommentárt von maga után. Jelen elemzésnek nem célja, hogy betekintést nyújtson ezekbe – nem foglalkozom a műfaj helyi és globális aktualitásának kérdéseivel, az úgynevezett sztárcsinálás marketing- és lélektani vetületeivel, sem a szavazásban megnyilvánuló népszerűségi mutatók tömeg-pszichológiai és szociológiai aspektusaival. De az olyan, bulvár- és internetes műfajokban (blogok, fórumok) kedvelt témákkal sem, mint hogy mennyiben manipulált a műsor, az énekesek élőben énekelnek-e, hogy a szavazás valódi-e, vagy az esetlegesen meglepő párbajhelyzetek és kiesések furfangos marketinglogika szüleményei, s csupán a nézettség növekedését hivatottak-e szolgálni, illetve hogy a műsorfolyamot övező, a versenyzőkről kiderülő különféle magánéleti botrányok mennyiben befolyásolják a végkifejletet.

Számomra – ahogy tanulmányom címe is megfogalmazza – egyedül az volt fontos, hogy a versenyzők valamilyen módon létrehoznak egy zárt produkciót, melyet a zsűri értékelt. Célom az volt, hogy egy évad alapján bemutassam a műsorokra jellemző – spontán, verbális, nyílt – „zenekritika” sajátosságait, s a bírálatok alapján körvonalazzam a mai magyar könnyűzenei ideált. Meglepő, de az X-faktorhoz kapcsolódó sokféle publicisztika között szoros értelemben vett zenei szempontú írások nemigen szerepelnek. A zsűri véleményalkotó szerepével kapcsolatban pedig egyáltalán nem találni érdemi írásokat – a mentorok megnyilvánulásaival még a bulvársajtó is csak a műsor első, selejtező szakaszában foglalkozik; szórakozik, esetleg felháborodik az olyan frappánsnak szánt hasonlatokon, mint amikor egy-egy önjelölt sztár hangját beteg kecskééhez⁶ vagy turmixgépbe pottyant vakondéhoz hasonlítják;⁷ esetleg a teljes produkciót egy atomháborúhoz, „*amelyben nincsenek győztesek, csak túlélők*”;⁸ vagy az olyan tanácsokon, miszerint „*Soha többet, semmilyen körülmények között senkinek semmit ne énekeljen!*”⁹ Az ilyen megjegyzések kérdéseim megválaszolásához ugyan nem visznek

⁶ Tóth Gabi, 2013. szeptember 7., 1. válogatás. (A zsűri tevékenységét a teljes műsorfolyamban végigkövettem. Nem véletlen azonban, hogy a citált példák inkább az első adásokból származnak: a műsor elején a heterogén színvonalból adódóan ugyanis több mondanivalója volt a zsűrinek, míg később egyre inkább a dicsérő szavak domináltak.)

⁷ Alföldi Róbert, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

⁸ Geszti Péter, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

⁹ Alföldi Róbert, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

közelebb, de bemutatják a *show-zenekritika* sajátos nyelvi stílusát, lazaságát, néha már közönségességbe csapó nyíltságát és – jobb esetben – szellemességét.

Ahogy talán már ebből is kitűnik, az idei évadban meglehetősen különböző képzettségű és kultúrájú személyiségeket kértek fel mentor–bíróknak. Szempontjaik, szigorúságuk mértéke, kifejezőmódjuk, illetve saját motivációik és elfogultságaik révén legkésőbb az első élő show-fordulók után körvonalazható volt különböző kritikusi profiljuk. A zsűri korelnöke Szikora Róbert (1953), a „magyar pop-rock történelem élő legendája”¹⁰ volt, aki bemutatkozó szövege szerint elsősorban azért vállalkozott a mentor-szerepre, mert segíteni szeretne a fiataloknak álmaik megvalósításában. Attitűdjét valóban segítő szándék uralta, kritikái pozitív tartalmúak voltak, s többnyire mentesek az otrombaságoktól. Láthatólag nem kötelezte el magát semmilyen fő szempont mellett; megnyilvánulásait spontaneitás és némi naivitás jellemezte. A mentorok második legidősebbje a bravúros dalszövegíró és reklámszakember Geszti Péter (1964), az egyetlen, aki a korábbi X-faktor műsorokban is részt vett. Hozzászólásai pergők és ötletesek voltak, spontán szóbeli kifejezőmódját lazaság jellemezte. Hitelességét némileg árnyalta ugyanakkor, hogy túl gyakran váltogatta az éles, kissé lekezelő iróniát az eltúlzott érzelmességgel, patetikussággal. Ettől eltekintve persze ő volt a zsűri egyik központi figurája, annál is inkább, mert – ahogy véleménynyilvánításából is kitűnt – ő az egyetlen, aki a „sztárcsinálás” mesterségét (is) űzi, vagyis az ő meglátásai lehettek a leginkább jósló jellegűek a versenyzők jövőbeli sikerességét illetően. Alföldi Róbert (1967), a világhírű színházi rendező és színész személyében igazán kvalitásos bírálóra tett szert a műsor. Gesztihez hasonlóan ő is határozott egyéni szempontot képviselt: amint azt számos alkalommal hangsúlyozta, elsősorban karaktereket, erős személyiségeket keresett, s bírálati sokszor – érthető módon – a színpadi viselkedésre, a színpadiságra, a közlés milyenségére vonatkoztak. Alföldi megnyilvánulásai társaiénál csiszoltabbak, szellemesebbek voltak; a versenyzők pedig az ő szigorától és magas követelményeitől tartottak a legjobban. Bírálói *ars poeticája* így hangzik: „Az én dolgom az, hogy komolyan vegyem” [ti. aki ebbe a műsorba komoly szándékból jelentkezik].¹¹ Már-már luciferi kritikussága azonban semmivé lett, amikor saját mentoráltjait elfogultan védelmezni kezdte, bár ez szerencsés módon egyre kevésbé volt érezhető a versenyzők korai kiesése miatt. A zsűri legifjabbja, az énekesnő Tóth Gabi (1988), néhány évvel ezelőtt maga is a színpadon állt egy másik tévécsatorna hasonló műsorában. A bemutatkozó filmben „extravagáns popikon”-ként¹² definiált előadó mentorrá

¹⁰ A műsor első adásában (1. válogatás, 2013. szeptember 7.) mutatták be Szikorát ezekkel a szavakkal.

¹¹ Alföldi Róbert, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

¹² A műsor első adásában (1. válogatás, 2013. szeptember 7.) mutatták be Tóth Gabit ezekkel a szavakkal.

választása volt talán a legmeglepőbb, bár valószínűnek látszik, hogy egyfajta lehetséges show-elemként tekintettek rá a műsorkészítők: ahogy a bemutató szöveg fogalmazott ugyanis, Tóth Gabi híres az őszinteségéről. A műsor elején, a selejtezők során ez valóban előtérbe került hol gátlástalan, hol szórakoztatóbb–találóbb megjegyzések formájában. A produkciók színvonalának emelkedésével azonban ennek a bírálói karakternek nem maradt terepe, így az énekesnő kritikáinak profilja egyre inkább elmosódott. Mentortársai ugyanakkor minduntalan udvariasan hangsúlyozták, hogy ő az, aki a „szakmát” érti, s ennek valóban van alapja: szorosabb értelemben vett zenei szempontok ugyanis leggyakrabban nála bukkantak fel, s jellemzőek voltak még rá a saját tapasztalatain alapuló, segítő szándékú kommentárok, melyek a műsorfolyam végére összességében a zsűri teljes jogú tagjává avatták a fiatal énekesnőt.

S hogy mifélek voltak ezek a zenei szempontok? Előrebocsáthatjuk: kissé szegényesek és zavarosak. „*A hangodról beszéljessünk már, mert csak egy énekversenyben vagy!*” – kiáltott fel egy alkalommal Tóth Gabi, jogosan, de sürgősen kikíváncozó szakvéleménye mégis csupán annyi volt: „*Fantasztikus vagy. Szerintem. Nagyon.*”¹³ Valóban, „énekverseny” ide vagy oda, a komolyzene-kritikai tapasztalat rengeteg aspektust hiányolhatott a bírálatokból. A műsorfolyamban egyáltalán nem, vagy csak véletlenszerűen esett szó konkrét hangképzési kérdésekről, a hangképzés tudatosságáról és ösztönösségéről, *vibrato* és *portamento* ízlésségéről, támaszról, préselt hangokról, levegőzésről, dinamikáról, artikulációról, szövegmondásról, ívekről, frazeálásról, illetve a teljes dal zenei felépítéséről. „*A dalválasztás kicsit merész volt [...]*” – pedzett az imént említett mentor egy alkalommal zenei szempontokat, majd a következő, homályos indoklást adta ítéletéhez: „*Nagy volt egy kicsit a kabát. Annyira kellett figyelni a hangokra, ritmusra, össze-vissza...*”¹⁴

S hogy akkor mégis miről beszélnek a 21. századi Beckmesserek, amikor zenei szempontból bírálják egy-egy produkciót? Mindenekelőtt a tiszta intonációról – megnyilvánulásaik alapján úgy tűnt, mintha a zenei minőség ezen az egyetlen szemponton keresztül meghatározható lenne. Ráadásul még e tekintetben sem jutottak konszenzusra, vagyis az, hogy egy énekes hamis volt-e (kicsit vagy nagyon), ugyanolyan szubjektív ítéletnek látszott, mint hogy jól mutat-e a fellépő ruhájában vagy sem. Az intonációhoz hasonlóan kulcsfontosságúnak tekintették a hangszín kérdését, ami érthető is, hiszen e tekintetben a könnyűzenében szélesebb a skála, mint komolyzenei műfajokban (gondoljunk csak a rekedtes, sötét női hangokra). A zsűri szemlátomást szerette az érdekes, különleges

¹³ Tóth Gabi, 2. válogatás (2013. szeptember 14.).

¹⁴ Tóth Gabi Bozsek Márkról, 1. élő show (2013. október 12.).

hangszíneket, de leírásukban nem jeleskedett; kivéve talán Szikorát, aki egy sajátosan fátyolos, mégis tiszta és meleg hangszínű jelöltet például úgy dicsért: „*még talán nem is hallottam senkit élőben, akinek ilyen tündérhangja van*”,¹⁵ máskor pedig hangszín alapján már továbbgondolta a jelentkező lehetőségeit, műfaji kategóriába sorolva őt: „*Óriási hang. Tiszta hang. Egy pophang.*”¹⁶

Az ítések előszeretettel, bár kissé zavaros terminológiával beszéltek a hang kordában tartásáról; sok esetben fordult elő ugyanis, hogy egy versenyző természet adta, de kevésbé csiszolt hanggal rendelkezett. „*Nagyon kell vigyázni a hangokkal. A hevületben muszáj megtartani a hangokat*”¹⁷ – mondta az egyik mentor. „*Kezében van a hangja... Ez különleges adottság, különleges észnél levés*”¹⁸ – fogalmazott a másik, aki korábban e jelenség ellentétét is szóvá tette: „*Nem kell minden pillanatban bizonyítani, hogy milyen nagy hangom van.*”¹⁹ Érdekes, hogy bár az erős hanggal való bánásmód kedvelt témája a bírálóknak, alig kritizálták azt a versenyzőt, aki még a gépi hangosítások mellett is feltűnően jóval szegényebb hangvolumennel rendelkezett társainál.

Szóba került a szöveg kérdése is, de nem a szövegmondás, a kiejtés vagy az artikuláció tekintetében, inkább a szövegértés fontossága kapcsán. Talán a műsor licenc-jellegéből adódóan a műsorban feltűnő kisebbségben voltak a magyar nyelvű dalok (természetesen az angol mellett). Érthető persze: a 21. századi technikai feltételek mellett egy könnyűzenei előadó előtt az egész világ piaca nyitva áll, ha angol nyelven énekel. Viszont feltűnt, hogy magyar nyelvű előadásokban mennyivel sebezhetőbbnek bizonyultak az énekesek. Sok esetben ilyenkor derült csak ki artikulációjuk modorossága, levegőzési rendetlenségük, de még színpadi tapasztalatlanságuk is. „*Nagyon örülök, hogy magyarul énekelsz [...]*” – mondta Tóth Gabi egyiküknek –, „*nagyon jól áll*”²⁰ – tette hozzá kissé meglepő indokként, mintha a nyelv ruha-kiegészítő lenne. Szikora Róbert egyenesen bátorságáért dicsérte az egyik jelentkezőt, aki maga magyar számot választott. „*Az angol szavak mögé el lehet bújni, olyan jól hangzik*”²¹ – indokolta. Tegyük hozzá: nemcsak „elbújni” lehet az idegen nyelv mögé, de komolytalanná, sőt nevetségessé válni is – gondoljunk csak azokra a versenyzőkre, akik nem magyar anyanyelvüként énekeltek magyarul, s akiknek szövegmondását a zsűri és a közönség is inkább valamiféle kedves és tiszteletreméltó próbálkozásnak, s nem értékelhető

¹⁵ Szikora Róbert, 2. válogatás (2013. szeptember 14.).

¹⁶ Szikora Róbert, 1. tábor (2013. szeptember 28.).

¹⁷ Tóth Gabi Batánovics Liliről, 1. élő show (2013. október 12.).

¹⁸ Alföldi Róbert, 2. mentorok háza (2013. október 12.).

¹⁹ Alföldi Róbert Batánovics Liliről, 4. élő show (2013. november 2.).

²⁰ Tóth Gabi Péterffy Liliről, 3. élő show (2013. október 26.).

²¹ Szikora Róbert Péterffy Liliről, 1. élő show (2013. október 12.).

teljesítménynek tekintette. Vajon nem így hallja-e a magyar versenyzők angolját egy anyanyelvi néző?

A selejtező egyik ambiciózus versenyzője úgy magyarázta, hogy – feltehetőleg a zenei alap más transzpozíciója miatt – nem tudta kiénekelni a saját maga által választott dal magasságait: „*kicsit magas volt a hangja a mikrofonnak*”.²² A közönség és a zsűri rendkívül jól szórakozott ezen az abszurd megfogalmazáson, jóllehet az ítések maguk is igen súlyos hiányosságokkal rendelkeztek a zenei terminológia tekintetében. „*Elkezdted mélyen, és [...] én tudtam, hogy ez egy nagyon [...] magas dal, és mondom, hova fogsz menni vajon, és megcsináltad, benne volt a szőr*”²³ – fogalmazta meg Tóth Gabi, hogy a szóban forgó énekes nagy, kiegyenlített hangterjedelemmel büszkélkedhet. „*Nincsen hangtáv. Egy sémán belül énekel végig. Nem érzem, hogy ki tudna ugrani nagyokat*”²⁴ – próbálta körülírni ennek ellenkezőjét máskor. Ezeknél is lelombozóbbak voltak a rendszeresen és következetesen használt helytelen szakkifejezések, például hogy szóló, vagy kíséret nélküli szakaszok helyett rendszeresen *a cappella* részekről beszélnek, túl sok *portamento* megoldás helyett túl sok hajlításról, az énekesnek megfelelő fekvés helyett hangnemről.

Nemcsak a terminológiai pontosságot és a szempontok gazdagságát hiányolhattuk azonban a zsűri véleménynyilvánításaiban, hanem a konkrétumokat is. Elvértve lehetett hallani olyan találó megjegyzéseket, melyekkel egy-egy nüanszon keresztül valóban sikerül megragadni a produkció lényegét, mint például: „*többféle énekesnő van a torkába beszerelve*”;²⁵ „*jól áll neked, hogy néhány szót olyan közönségesen mondasz*”;²⁶ vagy esetleg ez a fontos szempont felvető dicséret: „*Rádióbarát hangod van. Téged egész nap hallgatnálak*”.²⁷ De – a mentorok gyakori kifejezésével élve – hagyjuk is a „szakmázást”! Elképzelhetőnek tartom, hogy a „szakmázás” kerülése a műsorkészítők kívánsága is, nem akarván nehezíteni a műsor befogadásának esélyeit az átlagos, s intellektuálisan nem túl magasra pozicionált tévénéző számára. Másfelől azonban úgy tűnik: a zenei jellemzők árnyalt leírása nem lényeges a könnyűzenei ideál meghatározásakor. De akkor mi lehet az?

„*A popzenében ma ugyanolyan fontos, ahogy kinézünk, mint ahogy énekelünk*”²⁸ – adja meg a választ e kérdésre Geszti Péter egy alkalommal. S valóban: még a képzett zsűri részéről is jóval több a külső megjelenésre (testi adottságokra és ruházatra egyaránt) vonatkozó jelző,

²² 2. válogatás (2013. szeptember 14.).

²³ Tóth Gabi, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

²⁴ Tóth Gabi, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

²⁵ Geszti Péter, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

²⁶ Szikora Róbert Eckert Anikóról, 3. élő show (2013. október 26.).

²⁷ Tóth Gabi 2. válogatás (2013. szeptember 14.).

²⁸ Geszti Péter a ByTheWayról, 4. élő show (2013. november 2.).

mint a szoros értelemben vett zenei szempont. A rengeteg jelző felsorolásától eltekintek, megjegyezve, hogy különösen sok volt köztük a szexuális tartalmú jegy (nem ritkán meglehetősen ízléstelenül, pl. „szexuál tesztoszteron állat”²⁹). A produkciónak a tánc, mozgás is része, ezzel kapcsolatban – nyilván hozzá nem értésük okán – bizonytalanul nyilatkoztak a mentorok, s ez táncos szakembereknek feltehetőleg hasonlóan zavaró volt, mint a konkrét zenei szempontok hiánya muzsikuskok számára. Ettől eltekintve a tánc fontosságát elismerték, sokszor kifejezetten több mozgásra figyelmeztették az énekeseket, és nagyon is számításba vették hatását: „Nem mondanám, hogy hú, mekkorát énekelteél, mert nem ez volt a lényeg, de az energiáiddal és a mozgásoddal eladtad” – mondta a zenei szempontok őre, Tóth Gabi az egyik fiatal lányról.³⁰

Mindez persze nem egyszerűen azt jelenti, hogy a zsűri inkompetens volna, hanem inkább azt bizonyítja: nem elsősorban a zenei- vagy tánctudás dönt a versenyzők eredményességéről, illetve tágabb értelemben egy mai magyar könnyűzenei előadó sikeréről. Másra figyelnek a bírák. Rengeteg szó esett például az egyes produkciók érzelmi tartalmáról, természetességéről, az előadó „valódiságáról”. Érdekes, hogy ebből a szempontból, mely például a helyes intonációnál jóval megfoghatatlanabb (tudniillik hogy mitől lesz egy jó minőségű produkció igazán emlékezetes), sokkal inkább egy húron pendült a zsűri. S hogy mit értékelték az ítések nagyra? Lelkesedtek a lelkesedéstől: Szikora több alkalommal a Beatleshez hasonlítja az egyik fiúegyüttest, mivel tagjainak a színpadra lépve mindig „*csillog a szemük*”³¹ (Gesztí kevésbé lírai megfogalmazásában: „*Annyira pofátlanul jól érzitek magatokat a színpadon.*”).³² Beckmessereink viszont kikérik maguknak az unott profizmust („*Profin nyomtátok, de unottan!*”),³³ a lapos biztosságot („*Nagyon biztosságos volt, de én halálosan unatkoztam...*”),³⁴ az úgymond „*vendéglátós attitűd*”-öt,³⁵ de elragadtatottan dicsérték, amikor valakin „*az éneklés esszenciális öröme*”-t érezték.³⁶ Értékelték, sőt meglepődtek rajta, ha valaki „*okosan*”, „*kiművelten*”, „*intelligensen*” zenél, ha „*gondolkodik a zenéről és gondol valamit a zenéről*”,³⁷ ha nagyon „*kigyakorolja*”³⁸ a produkciót (mindezen

²⁹ Tóth Gabi Csordás Ákosról, 6. élő show (2013. november 16.).

³⁰ Tóth Gabi Péterffy Liliről, 7. élőshow (2013. november 23.).

³¹ Szikora Róbert a ByTheWayról, 1. mentorok háza (2013. október 5.).

³² Gesztí Péter a Fat Phoenixről, 5. élő show (2013. november 9.).

³³ Gesztí Péter, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

³⁴ Alföldi Róbert Bozsek Márkról, 2. élő show (2013. október 19.).

³⁵ Zséda (vendég-mentor), 1. mentorok háza (2013. október 5.).

³⁶ Alföldi Róbert, 4. válogatás (2013. szeptember 22.).

³⁷ Gesztí Péter, 1. mentorok háza (2013. október 5.).

³⁸ Tóth Gabi a Fat Phoenixről, 1. élő show (2013. október 12.).

jelzőket általában együttesek kapták, akik zenei szempontból jóval nívósabb kategóriát jelentenek a szóló énekesekhez képest).

Persze a tökéletesség kevés: „*Bravúros volt, de egy pillanatra nem tudtam, ki az az ember, aki vagy*”³⁹ – hangzott egy alkalommal az ítélet, amelynek különféle változatai talán a leggyakrabban fordultak elő a műsor folyamán hol a lelket, az érzéseket, hol az előadót hiányolva a produkcióból. Ennél valamelyest jobban körülírható a természetesség, őszinteség, valódiság szempontja. Alföldi egy alkalommal így indokolta, hogy társaival ellentétben nem nyerte el tetszését egy egészen fiatal előadó: „*egy plasztikkislányt láttunk, aki néhol hamiskás is volt, egy igazi, őszinte mozdulata nem volt [...] Nem volt természetes: a mozdulatok nem voltak természetesek, a nézések [...]*”.⁴⁰ „*Mórikálás, kislányoskodás, helyeskedés*”.⁴¹ Alföldi egyébként kiemelt súlyt helyezett a „valódiság” szempontjára, az ezzel kapcsolatos, tanulságos bírálatok nagyrészt tőle származnak. „*Ez az – mondta egy jól sikerült produkcióra –, amikor valaki önmagát képviseli egy helyzetben. Attól függetlenül, hogy ez máshogy szóló dal, máshogyan szokták énekelni – én ezt szeretem, ezzel nekem van mondanivalóm. Ezt nagyon fontosnak tartom.*”⁴² Alföldi szempontját a műsorfolyam során később mások is átvették, s egyre gyakoribbá váltak az „igazi”, „valódi” jelzők. Az ő értelmezésében persze ez sokkal összetettebb dolog, egy alkalommal például így rajongott valakiért: „*Ő aztán minden, de nem színpadi ember, és mégis, szerintem zseniális. Egy dolog van benne, ami szerintem másban nincs benne, hogy ő tudja, hogy milyen alkat. És ezt nagyon ravaszul használja is. Öniróniája van, és egy picit idézőjelbe teszi magát.*”⁴³ Az egyéniség megmutatása ugyanakkor nem is olyan könnyű ebben a műsorban, hiszen hétről hétre más előadók dalaival, más stílusokban kell a színpadra állni. Ritka az olyan kezdő énekes, aki ezeket az akadályokat valóban átugorja; egy kivételt így dicsér az egyik mentor: „*Minden stílusba be tudod rakni magadat, minden krasznai tündés lesz.*”⁴⁴

A színpadi valódiság és sokoldalúság mögött persze egy valódi személyiség áll, s a mentorok – különösen a műsor első szakaszaiban – az emberi tulajdonságokra is fokozottan figyeltek. „*Nagyon sok különös ember van [itt], és ezt én nagyon szeretem*”⁴⁵ – mondta Alföldi. A legfontosabbnak azonban a szorgalmat és akarást tekintették. Az akarat hiányát, a

³⁹ Alföldi Róbert Bozsek Márkról, 2. élő show (2013. október 19.).

⁴⁰ Alföldi Róbert, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

⁴¹ Alföldi Róbert, 2. mentorok háza (2013. október 12.).

⁴² Alföldi Róbert, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

⁴³ Alföldi Róbert, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

⁴⁴ Tóth Gabi Krasznai Tündéről, 6. élő show (2013. november 16.).

⁴⁵ Alföldi Róbert, 3. válogatás (2013. szeptember 21.).

flegmaságot meglehetősen ingerülten tették szóvá: „*A kihagyott helyzet a legnagyobb bűn*”⁴⁶ – mondja Geszti; Alföldi pedig több, kevésbé odaadó versenyzőnek „hazazavarást” helyezett kilátásba az első fordulókban. Persze akaratból is megárt a sok, Geszti máskor már „*kevesebb bizonyítási vágy[at], több öröm[et]*”⁴⁷ kért számon valakin. Tény azonban, hogy a kemény munka felett nem tudtak eléggé örvideni a zsűritagok, az általában kritikus Alföldi egyik leglelkesebb dicsérete így hangzott egy valóban kiváló produkció után: „*Bravúros, bravúros! Nem elégedtek meg azzal, hogy jól néztek ki, jól énekeltek, jól mozogtok, hanem mentek előre.*”⁴⁸ A szóban forgó énekegyüttest egyébként sokszor méltatták emberi kvalitásaikért: dicsérték fegyelmezett munkájukat, más fiúbandákhoz képest való „*intellektuális fölény*”-üket⁴⁹; szoros emberi kötődésüket egymáshoz („*Attól igazán jó, hogy ennyire szeretitek egymást. [...] annyira drukkol az ember, hogy még egy botlást is megbocsát...*”⁵⁰); s az alázatot is, amivel egymás és a színpad iránt viseltetnek.⁵¹ „*Ahogy szeretik egymást, ahogy komolyan veszik egymást, ahogy gyakorolnak...*”⁵² – áradozott Szikora Róbert, Geszti Péter pedig odáig ment, hogy megjegyezte: „*Nem tudják, hogy most van a régi szép idő.*”⁵³

„*Ezt a versenyt nemcsak hangszálakkal, de idegszálakkal is bírni kell*”⁵⁴ – összegezte az egyik mentor az ideális jelölttel szemben támasztott következő elvárást. Kitartás nélkül, vagy tele félelemmel nem lehet versenyezni. „*Nem érdekel, hogy mennyire izgulsz, semmi közöm hozzá!*”⁵⁵ – rivallt Alföldi valakire egy alkalommal. Általában sem túrték az emberileg alkalmatlan versenyzőket. Egy rendkívüli tehetségű, ám sajátosan flegma modorú, börtönviselt résztvevő kapcsán azonban Geszti így elmélkedett: „*Ő egy romboló. Őt ha bárhova beejted, szétrombol mindent. Ugyanakkor meg mi nem szociális intézmény vagyunk.*”⁵⁶ A verseny sokadik élő show-jáig eljutó, meglehetősen laza magatartású együttes tagjaitól közvetlenül kiesésük előtt elkomolyodva kért a zsűri „*több szerénységet*”.⁵⁷ Meglepően sokszor felmerült az „alázat” szó, s nemcsak általánosságokban („*Aki tehetséges, az nem engedheti meg magának, hogy ne legyen benne egy kis alázat a saját sorsa iránt.*”),⁵⁸ hanem úgy is, mint a legszebb tulajdonság, a vonzerő koronája: „*Nagyon sok dögös csaj volt*

⁴⁶ Geszti Péter, 3. válogatás (2013. szeptember 21.).

⁴⁷ Geszti Péter, 2. mentorok háza (2013. október 12.).

⁴⁸ Alföldi Róbert, 2. élő show (2013. október 19.).

⁴⁹ Szikora Róbert a ByTheWayról, 6. élő show (2013. november 16.).

⁵⁰ Geszti Péter a ByTheWayról 7. élő show (2013. november 23.).

⁵¹ Alföldi Róbert a ByTheWayról, 6. élő show (2013. november 16.).

⁵² Szikora Róbert, 4. élő show (2013. november 2.).

⁵³ Geszti Péter a ByTheWayról, 6. élő show (2013. november 16.).

⁵⁴ Geszti Péter, 1. tábor (2013. szeptember 28.).

⁵⁵ Alföldi Róbert, 3. válogató (2013. szeptember 21.).

⁵⁶ Geszti Péter, 1. tábor (2013. szeptember 28.).

⁵⁷ Tóth Gabi a Fat Phoenixről, 6. élő show (2013. november 16.).

⁵⁸ Geszti Péter, 1. tábor (2013. szeptember 28.).

ezen a színpadon, már eddig is. De ennél bujább, szexibb csaj, még nem. [...] Végtelenül intelligensen énekel, és szerény és alázatos.”⁵⁹

Igaza volt a zsűrinek abban is, hogy a kiélezett színpadi szituációk jól rávilágíthatnak gondosan titkolt emberi gyengeségekre. Egy alkalommal például azt a versenyzőt, aki a produkció közben futólag társai elé áll a színpadon, azonnal kiszavazzák alkalmatlanság miatt – ez a tévénező számára akkor érthetetlenül szigorú gesztusnak tűnhetett. A csalódott lány utólagos tévényilatkozata azonban őket igazolta.⁶⁰ Máskor egy közepes, sőt sok tekintetben komikus produkció mögött éreztek valamiféle mély fájdalmat, bár maguk is láthatóan tanácstalanok miértjét tekintve: a tévénezőknek a produkció közben árulja el a versenyzőt kísérő hozzátartozó, hogy a fiú halálos beteg.⁶¹

A személyiség kérdése szorosan összekapcsolódik a bírálók által megfogalmazott, egyik legfőbb elvárással, azaz hogy amit az előadó kiváló zenei teljesítménye és személyes hitelessége révén tolmácsol, valóban „átjön”-e. „*A legfontosabb dolgot tudja színpadon – dicsért valakit Alföldi –: közölni*”.⁶² Hogy mitől tud valaki „közölni” a színpadon, azt persze nem könnyű megindokolni – a mentorok különféle képszerű megfogalmazásokkal igyekeztek kifejezni a kifejezhetetlent. Azt tehát, hogy valaki „nagyon befele énekel”, mondták szlengesen („*tolod, de mégis ottmarad a színpadon*”),⁶³ költőien („*Sokszor volt az, hogy csak a fülemig jutott el, a szívemig nem*”),⁶⁴ esetleg jópofáskodva („*A lelkemet még csak felületkezelted.*”),⁶⁵ vagy sportosan („*Nekem minden, amit csináltál, kapufa volt. Nem befelé, hanem kifelé pattant.*”),⁶⁶ egyszerűen („*Azért vagyok nagyon boldog, mert ideadtad ezt a dalt*”),⁶⁷ és a külső szemlélő szempontjából („*Ezt a számot túlrezte. Én kívülről néztem, ahogy maga érez... kicsit ki lett belőle hagyva, hogy ez nekünk van*”).⁶⁸ Általában érzelmeik elengedésére kellett biztatniuk a fiatalokat („*semmilyen módon nem szabad szemérmesnek lenni a színpadon*”⁶⁹ – hangzott a határozott utasítás egy ízben), ritkább, akinél az ellenkezőjére kell ügyelni: „*Azt, hogy színpadi jelenlét, vagy színpadi erő, azt legjobban*

⁵⁹ Alföldi Róbert, 2. válogatás (2013. szeptember 13.).

⁶⁰ 1. tábor (2013. szeptember 28.).

⁶¹ 4. válogatás (2013. szeptember 22.).

⁶² Alföldi Róbert Krasznai Tündéről, 4. élő show (2013. november 2.).

⁶³ Geszti Péter, 1. mentorok háza (2013. október 5.).

⁶⁴ Szikora Róbert, 1. mentorok háza (2013. október 5.).

⁶⁵ Szikora Róbert Péterffy Liliről, 1. élő show (2013. október 12.).

⁶⁶ Szikora Róbert, 2. válogatás (2013. szeptember 14.).

⁶⁷ Geszti Péter Krasznai Tündéről, 1. élő show (2013. október 12.).

⁶⁸ Alföldi Róbert Csordás Ákosról, 2. élő show (2013. október 19.).

⁶⁹ Alföldi Róbert Péterffy Liliről, 2. élő show (2013. október 19.).

maga képviseli... – mondta valakinek Alföldi – de ezzel nem ér visszaélni [...]. Én azt nem szeretem, amikor valaki elszáll, úgy, hogy kicsúszik a saját kezei közül”.⁷⁰

Alföldi kedvencei tehát az erős, „különleges” karakterek voltak, egyiküket így jellemezte: „*Keveredik benne a kislány a ravasz csajjal, a kicsit flúgos lány a nagyon érzékennyel, [olyan,] mint egy falat ruganyos zúza*”.⁷¹ Ugyanezt a versenyzőt már a benne rejlő zenei lehetőségekkel Geszti így írta le: „*Érdekes az egész úgy, hogy van. Érdekes emberke vagy. Picit olyan, mintha underground lenne, picit mintha színházi lenne, picit mintha mainstream lenne, ettől nagyon nehéz pontosan berakni egy skatulyába, és ez jó benne. És ami a legjobban tetszik: most is olyan vagy, amilyen szoktál. Ez a legjobb az egészben*”.⁷² Igen ám, de az erős karakter, illetve a zenei egyéniség gátlója is lehet a sikernek. Geszti óva intette az együtttest attól, hogy olyanok legyenek, mintha „*underground pubban zenélnének*”, mert az „*veszélyes út ebben a műsorban*”.⁷³ „*Ebben a versenyben a megosztó emberek hamar kiesnek*” – figyelmeztetett az egyik mentor. „*Viszont hosszabb távon fennmaradnak, ha eljutnak a végéig*”⁷⁴ – vitatkozott vele a másik. S hogy mi a cél, milyen hosszú „*fennmaradás*”? Ezt Tóth Gabi fogalmazta meg maga sem észrevéve, hogy amit mond, milyen kiábrándítóan cinikus a versenyzők jövőjét illetően: „*Nem egy popsztárt keresünk itt, aki elnyammog playbackben három dalt, hanem aki méltó lesz az X-faktor címre, és öt-hat év múlva is emlékezni fognak rá az emberek, jó esetben még tovább is*”.⁷⁵

Hogyan, miben ragadható tehát meg a „X-faktor” ennek a rövidegre tervezett karriernek kezdetén az eddig említetteken – a makulátlan énekesi teljesítményen, a megjegyezhető hangszínen, a vonzó külsőn, a színpadi kisugárzáson – kívül? Akiben nemcsak minden együtt van, „*mint a flódniban*”,⁷⁶ s aki révén „*hétről hétre mindig történik valami*”,⁷⁷ de valamilyen okból kiválasztott lehet? Geszti sokszor utalt arra, hogy az X-faktor „*alapanyagot*” keresi, azaz jó adottságú, de a show-business kívánalmainak megfelelően formálható, alakítható előadót: „*A legjobb X-faktor-alapanyag – mondta egy tizenéves lányról. – Őrületos lehetőség van benne, és igazi mentorfeladat ezt a lányt megcsinálni*”.⁷⁸ Alföldi vitatkozik valamelyest ezzel a meglátással: „*Ha a nullpontban nincs valami, ami egyéni, amire azt mondom, hogy*

⁷⁰ Alföldi Róbert Krasznai Tündéről, 3. élő show (2013. október 26.).

⁷¹ Alföldi Róbert Eckert Anikóról, 1. élő show (2013. október 12.).

⁷² Geszti Péter Eckert Anikóról, 1. élő show (2013. október 12.).

⁷³ Geszti Péter a Fat Phonexről, 1. élő show (2013. október 12.).

⁷⁴ Geszti Péter és Tóth Gabi, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

⁷⁵ Tóth Gabi, 3. válogatás (2013. szeptember 21.).

⁷⁶ Szikora Róbert, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

⁷⁷ Geszti Péter Krasznai Tündéről, 6. élő show (2013. november 16.).

⁷⁸ Geszti Péter [Batánovics Liliről], 2. tábor (2013. szeptember 29.).

*igazi, akkor utána nem érdekel, hogy mit lehet kihozni, mert nincs mit kihozni.*⁷⁹
„Személyesség, egyedi[ség], megismételhetetlen[ség]” – fogalmazott az X-faktor lényegéről. Véleménye Gesztiénél talán árnyaltabbnak vagy rokonszenvesebbnek tűnik, más kérdés, hogy e szempont kiemelésé végső soron megbukik, hiszen Alföldi saját mentoráltjai, köztük az erős személyiségéért oly sokszor méltatott fiatal lány, elsők között estek ki a műsorból. Vagyis nagyon úgy tűnik, a határozott karakter önmaga nem a legjobb előjelzője a sztárrá válásnak, legalábbis nem ezen az úton. Valahol tehát a két véglet, az alakíthatóság és az erős, érett karakteresség között kell keresni az ideális jelöltet, s ezek mellett egy sor további érdekes szempont merül fel. Meglepő gondolat például az „aktualitás” kérdése: *„Nagyon tehetségesnek tartom, és nagyon aktuálisnak azt, ami az ő szájából megszólal”*⁸⁰ – dicsért valakit Geszti. Az alakíthatóság finomabb megközelítését sugallják az olyan megjegyzések: *„Tetszik, amit csináltok, de érzem a korlátait. Az a kérdés, le tudjátok-e bontani, illetve ki tudjátok-e tágítani zenei értelemben.”*⁸¹ Színpadi jelenlétről, színpadi hatni tudásról szó volt már, de szem előtt kell tartani azt is: ki az, aki a képernyőn tud hatni (Alföldi emeli ki, hogy e kettő nem feltétlenül esik egybe).⁸² A „hatni tudás” azonban nem feltétlenül objektív tényező egy előadó megítélésakor, sem a mentorok és a közönség viszonyban, sem mentor és mentor között: a bírálók sokszor emlegetik *„az[t] a bizonyos kémia[t]”*,⁸³ mely előadó és közönsége vagy mentora között a hatás előfeltétele.

A mentorokat sokszor láthatóan megrázta, amikor egy általuk favorizált versenyző kiesett a nézői szavazatok alapján, pedig ahogy egyikük még a műsorfolyam elején fogalmazott: *„Ebben a műsorban [...] leginkább az [a kérdés], hogy kit hogy szerethetnek meg az emberek.”*⁸⁴ S bár a különféle internetes fórumok tele voltak a frissen kiesett versenyzők kiábrándult és csalást, manipulációt kiáltó rajongóival, a műsört zenei, (komoly-) zenekritikusi szemmel–füllel végigkövetve megállapíthatjuk: a zsűri, a szakértő és a kevésbé szakértő közönség ítélete megközelítőleg egybeesik. Mindig lehetnek persze szerencsétlen véletlenek avagy kivételek: a vizsgált évadban például a zsűri alighanem inkább a 3. helyezett énekesnőt kiáltotta volna ki győztesnek, s ebben igaza is lett volna, de a konzervatívabb ízlésű közönséget megosztotta a versenyző rovott múltja, ez lehetetlenné tette győzelmét. A

⁷⁹ Alföldi Róbert, 1. válogatás (2013. szeptember 7.).

⁸⁰ Geszti Péter, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

⁸¹ Geszti Péter, 2. tábor (2013. szeptember 29.).

⁸² Alföldi Róbert, 1. tábor (2013. szeptember 28.).

⁸³ Például Alföldi Róbert, 1. tábor (2013. szeptember 28.): „Ízlések között persze vannak különbségek. Kinek mi tetszik jobban. Itt jön az a bizonyos kémia.”

⁸⁴ Geszti Péter, 2. válogatás (2013. szeptember 14.).

végeredmény azonban így is vállalható volt, s ez bizonyítja, hogy Simon Cowell forgatókönyve jól működik – nem véletlenül félezer éves.